

Izlazak Crne Gore na more i njena borba za Skadarsko jezero

Marko Petričević

Jedan austro-ugarski oficir sa službom u Kotoru upitao je prije prvog svjetskog rata jednog Crnogorca: »Zašto vi Crnogorci stalno ratujete?«

»Da se proširimo i bolje živimo«, odgovori lakonski Crnogorac, i nastavi: »A zašto vi ratujete?«

»Za čast, slavu i slobodu«, odgovori ponosno oficir.

»Svak se bori za ono što nema«, reče mirno Crnogorac.

(Iz života i običaja Crnogoraca)

Odgovor Crnogorca može se uzeti kao najvažniji uzrok petovjekovne borbe Crne Gore da se izbori za proširenje teritorije i bolji život.

Njihova borba nije uvijek bila za proširenje, nije uvijek bila ofanzivna. Naprotiv, ta ljrta, dugotrajna i krvava borba bila je više borba za opstanak. Otomanski generali (paše) s brojnim divizijama i sa sakupljenim bišibožlukom nalijetali su u talasima na Crnu Goru da je vojnički potčine još od vladavine Ivana Crnojevića, odnosno od 1478. godine otkada su Turci zauzeli Skadar, Zetu i Podgoricu, pa sve do vladavine kralja Nikole, koji je posljednji rat s Turcima vodio 1912. i 1913. godine (balkanski rat). Ali ta »šačica gorštaka« lomila je otomanske golijatske nalete, čuvajući slobodu i davno stekavši čast i slavu širom svijeta, za kojom je Austrija, po riječima onog oficira, čeznula. Crnogorsko oružje blistalo je nad turskim i Napoleonovim divizijama, a to su mnogi domaći i strani pisci zabilježili. Navodim stihove poznatog engleskog pjesnika lorda Alfreda Tenisona:

O najmanji među narodima,
kršni prijestole slobode,
ratnici, koji odbijate najezdu turskog islama,
petsto godina!
Velika Crna Goro, još nikad, otkako
Tvoje crne hridi privukoše oblake
i razbiše buru,
nije disala rasa silnijih gorštaka . . .«

Među ofenzivnim bojevima, kao i diplomatskom taktikom, naročito su se isticali u borbi za izlazak na more. To je put u civilizaciju, u ekonomsko jačanje i proširenje kopnene granice, kako bi se lakše vodila borba za oslobođenje našeg naroda ispod turske vlasti. Koliko se samo namučio taj napačeni narod kroz svoju historiju da dobije morskim putem »praha i olova«, što mu je često bilo potrebnije od kruha. Ali Venecija, a poslije i njena nasljednica Austrija zatvarale su obalu prema Crnoj Gori i vršile ekonomski i vojnički pritisak na taj narod da ga saviju i upotrebe u svoje svrhe. Narod je gladovao i svaku bijedu snosio, ali glave ni pred kim nije sagnuo. Koliko su samo biranih diplomata slale, prvo Venecija, a poslije nje Austrija i Francuska da prevedu taj »primitivni narod«, kako su ga nazivali, u »civiliziranu« Evropu, ali su ti predstavnici »civilizirane« Evrope ostajali frapirani pred plemenitošću naroda.

Od mnogobrojnih deputacija, koje su dolazile sa Zapada da bi okrenule Crnogorce u »civiliziranu« Evropu, navest ćemo samo jedan primjer. Maršal Marmont, guverner Dalmacije i Ilirije, dolazi po nalogu cara Napoleona I na pregovore sa mitropolitom Petrom I Petrovićem, tadašnjim vladarom Crne Gore. Sastanak je održan u tvrđavi kod Kotora. Marmont je molio mitropolita da se sastanu i odredio mjesto sastanka. Mitropolit Petar je prihvatio poziv i došao određenog dana s nekoliko naoružanih Crnogoraca na Trojicu. Marmont je prezrivo dočekao mitropolita. Bio je ljut na njega i Crnogorce zbog velikih gubitaka svojih trupa u borbi s njima. Marmont je napao mitropolita i crnogorski na-

rod govoreći: »Crnogorski narod je divljiji i nečovječan. Kao divljaci i razbojnici oni imaju običaj da sijeku glave neprijateljima koje zarobe«.

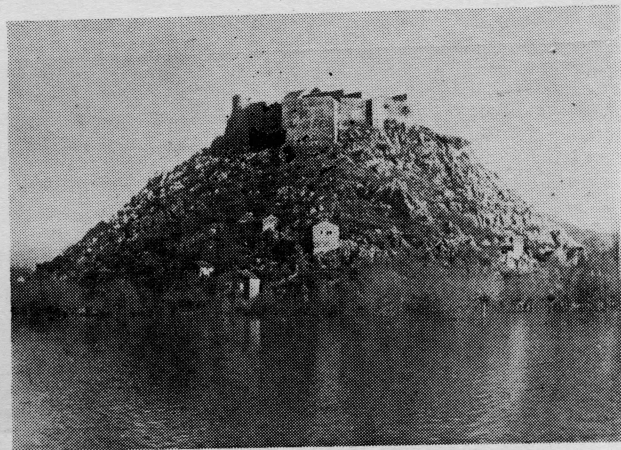
»Gospodine«, odgovori mu mitropolit »crnogorski narod je hrabar i plemenit. On se bori kao plemenit i slobodan heroj za slobodu dragu. Tačno je da sijече glave neprijatelju, ali što u tome ima čudno? Za čuđenje je, međutim, mnogo više, što su Francuzi javno odsjekli glavu svoga kralja. Crnogorci su od vas naučili taj barbarski običaj s tom razlikom što oni sijeku glave svojim dušmanima, a nikada glave svojih vođa i svojih zemljaka«. Ove riječi su još više razbješnjale Marmonta pa je prijetio da će od Crne Gore napraviti »Crvenu Goru«, ali kad je vidio neustrašivost mitropolitu, nastavio je s njim pomirljivi razgovor.

Nekada, za vrijeme vladavine Ivana Crnojevića (1465—1490) Crna Gora je imala svoju obalu od Molunta do Bojane. Tada su Konavli bili u sastavu crnogorske države, ali ih je Ivan Crnojević uz nužde prodao Dubrovačkoj Republici za nekoliko hiljada zlatnih perpera. Nemamo podataka o tadašnjoj crnogorskoj mornarici. Padom dinastije Crnojevića (oko 1515—20) Crna Gora gubi svu morskou obalu, koja tada prelazi u ruke Venecije, a od 1799. godine u ruke Austrije. I tek poslije više od tri i po vijeka, oslobodjenjem Bara i Ulcinja 1878. godine, Crna Gora dobija izlazak na more.

Pa i tada, kad je dobila izlazak na more, Austrija je uspjela na Berlinskom kongresu, da joj skрати obalu (uzela joj je Spič) i nametnula joj svoje pomorsko zakonodavstvo, po kome Crna Gora nije smjela imati ratne luke, a ratni brodovi drugih država nijesu smjeli ući u crnogorske vode.

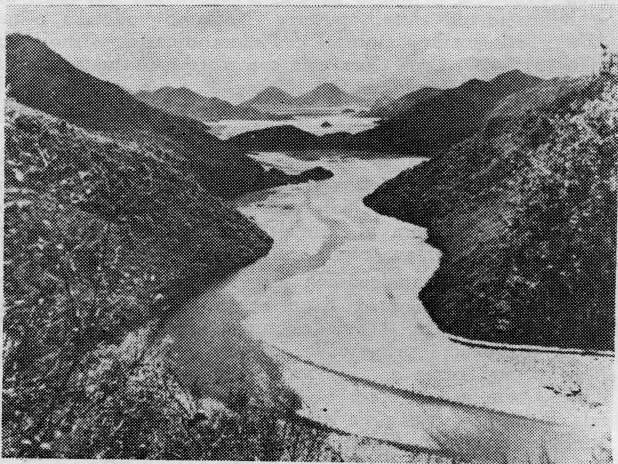
Za vrijeme napoleonovih ratova kao i francuske okupacije Dalmacije i Boke Kotorske (od 1806. do kraja januara 1814) crnogorski vladar mitropolit Petar I Petrović, sa Crnogorcima i primorcima, istjerao je Francuze iz Boke i uz pomoć ruske ratne flote gonio ih do Dubrovnika i dalje. Ovim je bila stvorena nada da će Crna Gora dobiti izlazak na more tim prije što je tada Bokaška narodna skupština izglasala ujedinjenje Boke sa Crnom Gorom.

Uz neprekidnu borbu za izlazak na more Crnogorci su vodili i borbu za Skadarsko jezero. Vrlo intenzivni i česti bojevi vođeni su između Turaka i Crnogoraca od druge polovine XVII vijeka neprekidno do 1862. godine, kada su Riječkim mirom (na Rijeci Crnojevića) obustavljeni. Skadarski veziri, gospodari Albanije i čitavog bazena ovog najvećeg jezera na Balkanu, izgradili su jaka utvrđenja na ostrvu Lesendru (ušće Crnojević Rijeke u u Skadarsko jezero) a zatim su naročito utvrdili grad Žabljak (staru prijestolnicu Crnojevića) inače opasan rijekama i drugom prirodnom od-

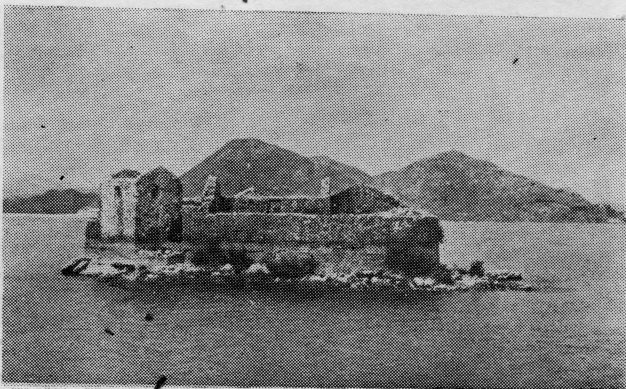
Skadarsko jezero: grad Žabljak na rijeci Morači

branom. Žabljak je tada bio šehar sa preko hiljadu stanovnika. U njemu je živjelo više aga. Imali su velike posjede pored jezera i u Zetskoj ravnici. Vrata za ulazak vodenim putem u Skadarsko jezero zatvarala je tvrđava Lesendro. Ovaj otok pripadao je Crnoj Gori do 1840. godine. Petar II Petrović Njegoš bio je tada u zavadi sa hercegovačkim begovima i krenuo s vojskom u pravcu Nikšića i Banjana. Skadarski vezir Omer-paša koristi tu priliku i sa jednom većom vojnom jedinicom zauzme Lesendro na kome je bila ostala mala crnogorska posada. Vezir je mislio da će time potpuno obezbijediti miran život u bazenu ovog jezera. Međutim, prevario se. Njegoš se kasnije mnogo mučio da vrati Lesendro, ali bez uspjeha jer su se Turci na njemu jako utvrdili. A u narodu je ostalo »Izgorje ka' vladika za Lesendrom«. Glavna vrata za ulazak u bogatu Zetsku ravnicu kao i veći dio sjeverne obale Skadarskog jezera štutio je grad Žabljak. Ovaj najveći i najutvrđeniji bastion Albanije prema Crnoj Gori padao je dva puta u crnogorske ruke. Herojstvo, kojim je oba puta od malobrojne crnogorske čete osvojen, prelazi u legendu (»Legende nema u Crnoj Gori«, kaže Ljuba Nenadović jer »čitavo njihovo herojstvo je nepobitna istina«). Prvi put je osvojen 21. marta 1835. godine, a drugi put 20. septembra 1852. ali je oba puta bio vraćen Turskoj po nalogu Rusije.

Crnojević rijeka daleko u pozadini Skadarsko jezero

I pored turskih utvrđenja crnogorske čete iz plemena Ceklina prolazile su u jezero i krstarile po njemu na svojim lađama koje su sami izrađivali, a mogle su primiti po dvadeset osoba i vozile sa četiri ili šest vesala. Vršili su napade na turska utvrđenja kojih je bilo duž obale jezera. Isto tako nije bio rijedak slučaj da se na jezeru susretnu s turskim četama. Ovi susreti su se događali obično noću, jer Turci

Skadarsko jezero, ostrvo Grmožur prema skadarskoj krajini tursko utvrđenje

nisu smjeli ići danju iz straha od Ceklinjana. Noću su posadi na utvrđenjima dovozili hranu i municiju, a mjesečno po jedanput i smjenu. Noćni bojevi na vodi bili su strašni i krvavi. U ovim okršajima Ceklinjani, vrlo vješti u manevriranju na vodi, hitro su prilazili turskim lađama i uskakoj koji je predvodio naše čete po jezeru obaviješten je da su Turke koji su skakali u vodu kako bi se spasili plivanjem. Ovakvo su Crnogorci bili stvarni gospodari Skadarskog jezera sve do grada Skadra iako su Turci u svojim geografskim karatama jezero unijeli u Tursku carevinu.

Pored manjih i većih bojeva na jezeru i oko njega između Turaka i Crnogoraca spomenut ćemo ovdje samo jedan. Jedan od crnogorskih harambaša Vuk Lješević sa Ceklina koji je predvodio naše čete po jezeru obaviješten je da su dvanaest albanskih glavara iz Podgorice, Zete, Meduna i Žabljaka krenuli za Skadar na dogovor s vezirum radi organiziranja borbe za potpuno obezbjeđenje Skadarskog jezera. U njihovoj pratnji bilo je još petnaest naoružanih Turaka. Lješević na brzu ruku skupi četnu od svojih mještana i u jednoj lađi noću prođu pored tvrđave Lesendro te brzom vožnjom stignu u zoru u Humsko blato. Tu je Lješević s družinom napao ovu delegaciju i poslije kratke borbe na poprištu je palo svih dvadeset i sedam Albaneza, a Lješević nije imao gubitaka, čak ni ranjenih.

Iste godine, upravo 20. septembra 1840. (dakle dan prije pogibije Smail-age Čengića na Mljetičku kod Durmitora (primjedba M. P.) krenula je iz Podgorice turska vojska pod komandom podgoričkog muslimana spahije Lekiću sa zadatkom da »ognjem i mačem« umiri jednom za uvijek sva sela u ceklinskoj župi, da silom oružja pacificira ne samo bazen Skadarskog jezera nego i sva naselja oko korita Crnojević rijeke. Albanija nije više mogla plaćati teški »danak u krvi« koji je plaćala već sto pedeset godina. Prema procjeni samog Lekića njegova vojska brojila je oko četiri hiljade boraca (Naša narodna pjesma kaže sedam hiljada boraca, što je pretjerano). O ovome je obaviješten Vuk Lješević. On brzo skupi dvjestu boraca sa Ceklina, pođe u susret Turcima i zauzme položaj u Salkovini. Tu poče strašna i nejednaka borba: dvjestu Crnogoraca protiv četiri hiljade Turaka — dvadeset na jednoga. Boj je trajao cijeli dan. Lekić je u tom boju imao stodvadeset mrtvih i oko stošezdeset ranjenih (Ove cifre uzete su iz Lekićevih podataka). U Lješevićevom odredu palo je osam mrtvih među kojima i sam harambaša Vuk Lješević. Bilo je i oko dvadeset ranjenih boraca.

Poslije ovog boja pjesnik Njegoš, tadašnji vladar Crne Gore, piše ruskom konzulu Gagiću u Dubrovnik između ostalog i ovo: »Ovaj će događaj ostati u crnogorskim letopisima najvećim primjerom junaštva. Nikad otkada pamte ove naše gore nije se tako viteški, sa toliko jačim neprijateljem, borila jedna šaka naših gorštaka kao što je to bilo na Salkovini«.

Njegoš je trofeje iz ove sjajne pobjede kao i uspomenu na Vuka Lješevića: izlomljene džeferdare, handžare, toke i dr. čuvao u hodnicima novosagrađene Biljarde pokazujući ih strancima kao primjer crnogorskog junaštva.

Poslije ovog boja crnogorske čete su s još većim intenzitetom nastavile krstarenje po Skadarskom jezeru plijeneći tursku komoru, goneći svog vjekovnog neprijatelja, dok su posade turskih utvrđenja na Lesendru i Žabljaku ponekad zatvarale oči kao da ne vide da im ispred nosa prolaze ceklinske čete vraćajući se sa zaplijenjenim trofejima među kojima je bilo i topova.

1. Danilo Lekić: »Maršal Marmont i Crna Gora« u »Istorijskim zapisima«, knjiga XIX, Titograd 1960.

2. Vuk Karadžić: »Crna Gora i Boka Kotorska«. Original štampan 1837. u Štuttgartu na njemačkom jeziku, preveden na srpsko-hrvatski 1922, izdanje Srpske književne zadruge.

3. Dinko Franetović: »Historija pomorstva i ribarstva Crne Gore do 1918. godine«

4. Dušan Vuksan: »Petar I Petrović Njegoš i njegovo doba«.

5. A. Jovičević i M. Strugar: »Istorija Ceklina«, »Naše more« br. 5 iz 1960.

6. Lazo Tomanović: »Petar II Petrović Njegoš«.